

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Aardse en hemelse schatten

In het voorgaande gedeelte heeft de Here Jezus gewaarschuwd tegen valse godsdienstigheid en daartegenover voorschriften gegeven voor de ware liefdadigheid, het echte bidden en het rechte vasten. Het verband tussen het voorafgaande en het volgende is moeilijk aan te geven. Het is heel goed mogelijk, dat er geen direct verband is. Dat bevredigt ons, die gesteld zijn op zuivere indelingen en duidelijke verbanden, niet recht. De Here Jezus heeft daaraan blijkbaar niet zoveel waarde gehecht als wij. Als er geen duidelijk verband is moeten wij dat niet met alle geweld willen zoeken en vinden.

„Verzamelt u geen schatten op aarde, waar mot en roest ze ontoonbaar maakt en waar dieven inbreken en stelen”. Om dit goed te verstaan moeten we ons voorstellen hoe dat schatten-verzamelen in het Oosten toeging. Banken en kluisen, zoals wij die kennen — de meesten van ons alleen van horen en zeggen — waren er toen niet. De rijkdom bestond niet in aandelen of effecten, maar in goederen. De rijke man uit Lukas 12 bouwt grote schuren om daarin hopen koren te bewaren. Uit de gelijkenis van de schat in de akker blijkt, dat iemand soms goud of zilver of gemunt geld in een „kluis” in zijn land verstopte. Ook verzamelde men wel kostbare tapijten of kleden. Van die schatten zegt de Here Jezus, dat de mot ze verderft en de roest ze verteert. Verder kunnen dieven de schatkamer ondergraven en de schatten stelen. De Heiland wil maar zeggen, dat alle aardse schatten vergankelijk zijn.

Dat geldt nog van alle aardse rijkdom. „Werelds goed is eb en vloed”. Het is vaak „zo gewonnen, zo geronnen”. Waarom zijn we toch zo gek op geld en goed? Want dat zijn we van nature allemaal. Niet alleen de gokkers en de „goede heertjes” en de geldmagnaten en zwendelaars, waarvan de wereld vol is. De begeerte naar meer, de hang naar geld en goed zit ons allemaal in het bloed. We menen, dat we dan safe zijn. Dat we „binnen” zijn als we veel hebben. Dwaas is dat, zegt de Here Jezus. Doet er niet aan mee. Zet uw hart daar niet op. En Paulus volgt hierin zijn Meester als hij schrijft: „Wie rijk willen zijn, vallen in verzoeking, in een strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerten, die de mensen doen wegzinken in verderf en ondergang. Want de wortel van alle kwaad is de geldzucht”. (I Tim. 6 : 9v.) Dat moeten we nu maar niet verzwakken door allerlei tegenwerpingen en vragen. maar het op ons laten inwerken zoals het daar staat. Zó heeft de Heiland het gezegd. En zó staat het er nog voor ons. Mogelijk doet het ons schrikken.

„Maar verzamelt u schatten in de hemel, waar noch mot noch roest ze ontoonbaar maakt en waar geen dieven inbreken of stelen”. Er zijn onaantastbare schatten. Hier op aarde niet, maar in de hemel. Bij God en Jezus Christus. Zonder twijfel bedoelt de Here Jezus de schatten van het Koninkrijk Gods. Dáárop moet ons hart gericht zijn. Op de heerschappij van Gods genade in ons leven. In één woord is al de rijkdom van de hemelse schat samen te vatten: genade. We kunnen het ook in drie woorden zeggen: de genade van Jezus Christus, de liefde Gods en de gemeenschap van de Heilige Geest. Hoe verzamelen we die schatten? Door te leven in waarachtig geloof en in dagelijkse bekeering. Door zuiver te bidden en echte liefdadig-

heid te bewijzen en door ootmoedig te wandelen met God. Door op Gode welbehagelijke wijze met ons geld om te gaan. Zoals Jezus zegt in Lukas 16 : 9: „Maakt u vrienden met behulp van de onrechtvaardige mammon, opdat wanneer deze u ontvalt men u opneme in de eeuwige tenten”.

„Want waar uw schat is daar zal ook uw hart zijn”. Als ons hart in ons geld zit, dan zullen we met ons geld vergaan. Als onze schat hier ergens op aarde is, dan is ons hart hier ook en dan zijn we verloren mensen. Want alle aardse schatten vergaan en als ons hart daarin is, dan vergaan we mee. Maar als onze schat in de hemel, bij God is, als we ons hart zetten op Gods genade en als het ons te doen is om het loon der genade dat in de hemel wordt bewaard, dan wordt ons hart bewaard in dit leven en tot in der eeuwigheid.

Daarop gebruikt de Here Jezus een vergelijking, die bij het eerste horen niet erg duidelijk is: „De lamp van het lichaam is het oog. Indien dan uw oog zuiver is, zal geheel uw lichaam duister zijn. Indien nu wat licht in u is duisternis is, hoe groot is dan de duisternis”.

M.i. wil de Here Jezus hiermee zeggen: Wat het oog is voor heel het lichaam, dat is het hart voor heel ons leven of bestaan. Het oog noemt de Heiland de lamp van het lichaam. Het heeft geen licht in zichzelf, maar het vangt het licht van de zon voor heel het lichaam op. Als het oog zuiver, dat is: gezond is, dan is heel het lichaam verlicht. Dan zien we waar we lopen en wat onze hand doet. Heel ons lichaam is wat het licht betreft van ons oog afhankelijk. Is ons oog slecht, dat wil hier zeggen: ziek of blind, dan is heel ons lichaam in het duister. Dan helpt het niet of de zon al schijnt, want wij kunnen het licht van de zon zonder een goed oog niet opvangen. Of ons oog dus ook van grote betekenis is!

De Heiland eindigt deze vergelijking met de woorden: „Als dan het licht in u duisternis is hoe groot is dan de duisternis!” Met het „licht in u” denken sommigen aan een zogenaamd inwendig licht, buiten het Woord om. Stellig niet naar de bedoeling van de Here. Hij bedoelt met „licht in u” het hart. Als het oog blind is, dan is dat een ramp voor heel het lichaam. Als het hart blind is, dan is dat een ramp voor heel het bestaan. Want uit het hart zijn de uitgangen des levens. Als ons hart op het geld gericht is dan maakt de mammon ons blind. Dan richten we ons hart van het Evangelie af. Als we vol zijn van de schatten, die beneden zijn, dan kunnen we niet vol zijn van de schatten die boven zijn. Wie z'n hart verpand heeft aan de mammon wordt onvatbaar voor het Evangelie. Daarom heeft de Here Jezus gezegd, dat een rijke moeilijk ingaat in het Koninkrijk Gods. We zien het gedurig als we in het leven rondzien, dat dit waar is. Ik heb al verscheiden mensen, ja geslachten zien te gronde gaan door de geldzucht en de mammondienst. Groot is de duisternis, dat is de ellende van hen, wier hart blind geworden is voor het Evangelie door de begeerlijkheid van de rijkdom.

Nog een ander beeld gebruikt de Here Jezus. „Niemand kan twee heren dienen, want hij zal óf de een haten en de andere

UIT DE INHOUD:

<i>Aardse en hemelse schatten</i>	H. J. J.
<i>Om de leer!</i>	C. V.
<i>Een gevaar van de krant</i>	H. J. J.
<i>Het kleed zonder naad IV (Slot)</i>	J. M.
<i>Aardse en hemelse dingen (I)</i>	D. H.
<i>Iets over de viool en het vioolspel (I)</i>	G. B.
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Kritische krabbel</i>	Frater
<i>Van hier en ginds</i>	
<i>Kort verslag van de Deputaten-Curatoren van de Theol. Hogeschool te Kampen</i>	
<i>Theologische Hogeschool, Kampen</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

liefhebben, óf zich aan de een hechten en de andere minachten; gij kunt niet God dienen en de mammon”. Het schijnt in de oudheid wel voorgekomen te zijn, dat een slaaf in het bezit was van twee heren. Zoals men misschien nog wel eens een paard of een landbouwwerktuig samen heeft. Met een paard zal dat nog wel gaan denk ik en met een machine zeker. Maar een slaaf kan moeilijk twee heren goed en totaal dienen. Hij zal de een voortrekken boven de ander, hij zal de een met lust dienen, de dienst van de ander zal hem een last zijn. Zonder beeld gesproken: Niemand kan God dienen en tegelijk zich aan de mammon geven. Om de eenvoudige reden, dat zowel God als de mammon de mens geheel opeisen. Noch de HERE noch de mammon is met halve dienst tevreden.

Het woord mammon is meen ik nog niet helemaal duidelijk naar oorsprong en betekenis. Het komt in het N.T. maar twee keer voor en de geleerden zijn het niet helemaal eens over de preciese betekenis. Zeker is wel, dat de Here Jezus het hier gebruikt als een aanduiding voor de geldgod. Misschien kan ik beter zeggen: de geldduivel. Zo mogen we hem gerust noemen. Wat heeft dat „smerige geld” al een mensen naar de hel gesleept. Dat ligt natuurlijk niet aan het geld en aan het goed op zichzelf. Er zijn vele rijken geweest, reeds onder de discipelen van zijn dagen, die hun Here met hun rijkdom gediend hebben. Jozef van Arimathea was rijk en er waren rijke vrouwen onder Jezus' volgelingen, die Hem van hun goederen dienden. De rijkdom op zichzelf is niet verachtelijk. Maar wee als we van geld en goed een afgod maken. Zijn dienst kan niet samengaan met de dienst des Heren. Niemand kan het zover brengen dat hij kan zeggen naar waarheid: ik dien èn de Here èn de mammon. Hier is geen plaats voor èn-èn, doch alleen maar voor óf-óf.

Ik heb mensen horen zeggen: Zaken zijn zaken en daar heeft het geloof niets mee te maken. Ik heb een bankier horen zeggen: Met m'n kantoor heeft het geloof niets te maken. Geld is geld en daar houd ik God buiten. Doch de Here Jezus zegt: Het kan niet. En dus kan het ook niet. We mogen zaken doen, maar met God. We mogen rijk worden als de HERE dat geeft. Maar met God en met ere. Doch laten we het ons maar inprenten: „Gij kunt niet God dienen èn mammon”.

H. J. Jager.

OM DE LEER!

In de kerkbode van de Geref. Kerken van Noord-Holland is Ds Janssen van Amsterdam ingegaan op een onderdeel van wat ik in Opbouw schreef naar aanleiding van de besluiten van de synode van Utrecht.

In een paar rustige, zakelijke artikelen brengt hij bezwaar in tegen de door mij verdedigde stelling, dat het in het conflict van de veertiger jaren uiteindelijk ging om de leer.

Daartegenover betoogt Ds Janssen, dat de kerkrechtelijke strijd voorop stond en de voornaamste was.

Zo meen ik kort zijn standpunt te mogen weergeven.

Het kerkelijk conflict was naar zijn overtuiging vóór alles een strijd vóór en tegen de hiërarchie.

Ds Janssen schrijft letterlijk: „dat het op de synode van de veertiger jaren ging om de leer, is naar mijn stellige overtuiging niet het geval. Ik meen, dat de **feiten** dit weerspreken. De hiërarchie heeft zich van meetaf op de leerkwestie geworpen en die geheel overschaduwde. Zonder de hiërarchie van het nieuwe Kerkrecht was de strijd geheel anders verlopen, de breuk niet zo haastig en wellicht nimmer gekomen. Geen synode heeft ooit het woord ketterij of valse leer op haar lippen genomen. En slechts een heel enkele mindere vergadering onder de vele, die tuchtmaatregelen troffen, heeft deze euvele moed gehad”.

Wat de karakterisering van de strijd der veertiger jaren betreft is Ds Janssen het dus geheel met de synoden der veertiger jaren en met de synodalen eens.

Neen, men versta mij niet verkeerd!

Ds Janssen was en is het allerminst in de **zaak zelf** met de synode en de synodalen eens!

Hij stond vierkant tegenover hen.

Hij was en is een fel tegenstander van de hiërarchie.

Maar hij gaat wel hierin met de synodalen accoord, dat het ook volgens hem in de veertiger jaren vóór alles ging om de kerkregering. Of, om het nog concreter te zeggen: voor of tegen een bepaalde macht van de synoden.

De synoden vochten vóór grotere macht. De bezwaarden vochten daartegen. De synoden stredden vóór de hiërarchie, de bezwaarden wezen die af.

En toen de synoden schorsten op grond van revolutie, ordeverstoring, kerkscheuring was dat op haar standpunt, ook volgens Ds Janssen, volkomen terecht.

Natuurlijk hij wijst die vonnissen radicaal af. En noemt ze door en door onrechtvaardig.

Maar er ligt volgens hem toch niets immoreels in. Want het ging uiteindelijk inderdaad vóór of tegen de hiërarchie. En een hiërarchie moet de strijd tegen hiërarchie als revolutie diskwalificeren. Daarin ligt niets onoprechts.

Het is dan ook volkomen vanzelfsprekend, dat Ds Janssen voor het bewijs van zijn stelling zich ook beroept op de synodale besluiten en brieven uit de veertiger jaren. Want al staat hij vierkant tegenover die synoden en haar besluiten — met de synodale beschouwing omtrent de **aard** van die strijd, omtrent de **inzet** van die strijd stemt hij geheel met hen in.

Nu is er tussen Ds Janssen en ondergetekende uiteraard geen verschil hierover, dat het in de veertiger jaren óók ging tegen de hiërarchie, speciaal tegen synoden die zich steeds meer macht aanmatigden.

Reeds vóór de vrijmaking werd bezwaar ingebracht tegen bepaalde handelingen van synoden, waaruit deze machtoverschrijding der synoden bleek. Zo b.v. tegen het eigenmachtig plaatsen van zaken op het synodale agendum, het eigenmachtig verlengen van de zittingstijd enz.

Maar dat het in de kerkelijke strijd uiteindelijk ging om een **kerkrechtelijke** strijd, dat is niet juist.

Dat hebben de synoden wel met alle macht uitgeroepen. Dat hebben ze ook in de door haar gevelde vonnissen vastgelegd.

Maar van meetaf hebben we tegen deze

voorstelling van zaken hardnekkig **neen** gezegd. En we doen dat nog. De voorstelling van de synode in deze noemden en noemen wij een reconstructie, ja een vermindering van de werkelijke stand van zaken. En de vonnissen, welke geveld werden op grond van ordeverstoring, noemden we immoreel. En we blijven dat doen.

Waar het in feite om ging moge ik als volgt duidelijk maken.

Inderdaad was reeds in de dertiger jaren het verzet tegen een insluipende hiërarchie begonnen.

Ondergetekende heeft daaraan, o.a. tot grote ergernis van Prof. H. H. Kuyper, trouw meegedaan. In die jaren heb ik, speciaal uit oude Herauten, de gezonde, echt gereformeerde ideeën van Kuyper Sr. daaromtrent weer opgedolven en algemeen bekend gemaakt.

Deze strijd tegen synodale machtsaanmatiging werd voortgezet in sommige bezwaarschriften, welke bij de synoden van 1942/43 werden ingediend. Maar dit verzet zou zonder meer nimmer tot een breuk hebben geleid.

Ik zeg dit, omdat in de vele besprekingen, welke tussen 1942—44 door de bezwaarden werden gevoerd, dit meermalen uitdrukkelijk en opzettelijk werd vastgesteld.

Dit is ook duidelijk te zien aan de houding van Prof. Schilder. Hoe fel hij het eigenmachtige behandelen van door de synode zelf op haar agendum geplaatste kwesties bestreed, de door de synode van 1939—42 op deze onwettige wijze genomen besluiten zelf werden door hem de **facto** (in feite) aanvaard en hij hielp zelf mee ze uit te voeren.

Waarom deed Prof. Schilder dat?

De hiërarchie zat in deze besluiten niet minder in dan in de latere leeruitspraken! Ze waren openbaring van precies hetzelfde kwaad als in de vaststelling der leeruitspraken, en de handhaving en manipulaties daarmee, zich breed maakte. Waarom aanvaardde Prof. Schilder dan in feite die eerste genoemde synodebesluiten ten slotte wél en de laatste niét?

Wel, omdat Prof. Schilder bij de vraag of zulke hiërarchische besluiten uiteindelijk en onder protest toch aanvaard en uitgevoerd mochten worden zich alleen liet leiden door de vraag of zo'n besluit **als zodanig**, dus of de **inhoud** van zo'n besluit zodanig was, dat men dat aanvaarden kon of verwerpen moest. Waren zulke besluiten, afgezien van de wijze waarop ze tot stand waren gekomen aanvaardbaar, althans niet verwerpelijk, dan mocht, ja dan moest men ze, zij het onder protest, aanvaarden en helpen uitvoeren.

Alleen als de **inhoud** van die besluiten tegen het woord Gods inging of boven Gods woord uitging, moest men zich verzetten tot het einde, hoe bitter dat ook mocht zijn.

Wanneer men zich deze stand van zaken heeft ingedacht, wordt het duidelijk waarom het verzet tegen de leeruitspraken werd volgehouden tot het bittere einde, werd volgehouden óók toen schorsing en afzetting dreigde.

Werden deze besluiten zo radicaal afgevoerd, omdat ze **door een hiërarchische synode** waren genomen?

Omdat ze **het merkteken van de hiërarchie** aan het voorhoofd droegen?

Het antwoord op die vragen moet kort en krachtig alléén luiden: **neen, dáárom niet**.

Neen, we hebben ons tegen die besluiten verzet om die besluiten **als zodanig**. Om de **inhoud** ervan. Omdat ze naar onze op Gods woord gegronde overtuiging te kort deden aan de waarheid van het Evangelie. Omdat ze de beloften Gods schonden en verzwakten. Omdat ze theologische constructies aan de kerken bindend wilden opleggen. Kortom: omdat ze de **leer** der kerk aantastten.

Ik wil het hier met alle nadruk zeggen: als dat niet het geval was geweest, als het niet gegaan was om de **leer**, dan hadden we ons verzet niet zo mogen volhouden. Dan hadden wij, zij het onder protest, ons moeten schikken naar de genomen besluiten, althans ons daarbij onder protest, moeten neerleggen.

De **prediking**, d.i. de **leer** der kerk — dat is het enige kenmerk der kerk. Ten aanzien van de leer vallen de beslissingen welke de kerkelijke eenheid tot openbaring brengen en bevestigen. En evenzo die, welke tot een breuk kunnen, ja, soms zelfs moeten leiden. Deze waarheid geldt ook ten volle — ik moge er dat even bij zeggen — bij de handhaving van art. 31 der kerkenordering.

Omdat we zó gestreden hebben, zo de leeruitspraken hebben afgewezen, heeft het ons zo diep gewond, dat men ons in de veertiger jaren als revolutionairen, ordeverstoorders en kerkschenders aan de kaak stelde. De synoden mochten dat bij hoog en bij laag beweren, en de synodalen mogen dat thans nog zo hardnekkig volhouden — we zeggen tegen al dit niet met de werkelijkheid overeenstemmend geredeneerd met heel ons hart **neen**. En we zullen blijven zeggen: we hebben die leeruitspraken afgewezen uitsluitend en alleen omdat ze niet het volle zuivere Evangelie vertolkten. Hadden ze dat niet gedaan, dan zouden we ze zonder meer hebben geaccepteerd. Al zouden ze ook in hiërarchische ongerechtigheid ontvangen en geboren zijn.

Tot zover had ik dit artikel geschreven toen ik het Kamper Kerkblad van deze week in handen kreeg. Daarin houdt Ds Visee zich met dezelfde kwestie bezig. Wat hij schrijft is zo helder en overtuigend, dat ik het ter nadere adstructie van wat ik schreef, hier graag overneem.

In zijn artikel stelt Ds Visee nog eens de vraag: is er door het laatste Utrechtse besluit inderdaad iets veranderd in de synodale kerken ten aanzien van de leer? Er zijn zowel onder de vrijgemaakten als onder de synodalen mannen die betogen: er is in feite niets veranderd. Maar er zijn ook mensen en, ook al weer zowel onder synodalen als onder de vrijgemaakten, die betogen: er is wél wat veranderd.

In verband daarmee schrijft Ds Visee het volgende:

We willen in dit verband nu spreken over de schorsingen en afzettingen, in de jaren 1942—1946.

Geen zinnig mens zal kunnen ontkennen dat deze vonnissen van kerkeraden en meerdere vergaderingen **haar eigenlijke oorzaak** vonden in de leerbesluiten.

Neen, zal men bij de synodale broeders zeggen, die schorsingen werden veroorzaakt door het verzet tegen de meerdere vergaderingen.

Nu zal men dat laatste moeilijk kunnen staande houden. Want: er zijn schorsingen geweest om „**valse leer**”. De laatste schorsing, die van prof. dr. Jager te Voorthuizen, geschiedde in 1946 beslist **niet** omdat dr. Jager zich verzette tegen de machtsaanmatiging der meerdere vergaderingen, maar omdat hij zei: ik kan en mag dat niet leren. Hetzelfde zou ik kunnen zeggen van mijn eigen schorsing op 12 september in 1945.

Maar dat zullen we nu maar even laten lopen. De vraag is: waarom was er verzet tegen de meerdere vergaderingen, i.c. tegen de synode en de besluiten der synoden? Omdat het besluiten van de synoden waren of omdat degenen, die weigerden te leren wat de synoden geboden te leren, van oordeel waren dat die besluiten niet met Gods Woord en de belijdenis in overeenstemming waren? Het laatste was het geval.

Als die leerbesluiten er niet waren geweest, dan had niemand conflict gehad met de meerdere vergaderingen of ook met zijn kerkeraad, indien deze die leerbesluiten voor zijn rekening nam.

Die leerbesluiten waren de eigenlijke oorzaak van het „niet voor vast en bondig houden” en de daarop gevolgde schorsingen en afzettingen.

Waarom verzetten de toen bezwaarden zich? Toch om die leerbesluiten?

Waarom schorsten de meerdere vergaderingen? Toch om de handhaving van de leer?

Het ging van beide kanten niet om een of ander abstract gezag van de kerkelijke vergaderingen! Tegen dat „gezag” kwam verzet niet om dat gezag op zichzelf, maar omdat met dat gezag bindend die leerbesluiten aan de kerken en de ambtsdragers waren opgelegd.

Wat mij betreft, ik achtte de machtsaanmatiging van de synoden in die dagen van 1942—1945 waarlijk geen geringe zaak. Maar

ik had in die tijd voor ogen en heb dat ook aan de broeders op de classis Gorinchem meer dan eens voorgehouden, wat Luther schrijft over de **macht** van de paus en de **leer** van de paus. De revolutionaire benden, als later bij ons de beeldstormers, vielen aan op zijn macht. Luther zei: ik val hem aan op zijn **leer**. Wat hem de schade doet, aldus Luther, is, dat ik zo sprak: „Beste Paus, ik wil u graag de voeten kussen en u graag als de opperbisschop erkennen; doch op deze voorwaarde dat ge mijn Heere Christus laat blijven, wie Hij is en toegeeft dat wij door zijn dood en opstanding vergeving der zonden en eeuwig leven verkrijgen, niet daardoor dat wij u aanbidden en uw wetten houden. Wilt ge op dit stuk toegeven en aan de kant gaan, zo wil ik u uw kroon en alle macht graag laten; wilt ge dat echter niet doen, zo zeg ik voortdurend en met alle plezier dat gij de echte antichrist zijt en met al uw beelden-diensten en geestelijke orden niet alleen God verloochent, maar ook Hem op het allerhoogst te schande maakt en lastert en dat deze beelddienst van u niets anders is dan een terecht vervloekte en duivelse afgoderij”.¹⁾ Men lette er wel op: ik bedoelde niet: de synode is de paus en de leer, die tussen ons en de synode in geding is, is van even diepe betekenis als wat er lag tussen het pausdom en de reformatoren. Maar wèl: als Luther niet in het afgetrokkene streed tegen de macht van de roomse Stoel, maar alle aandacht concentreerde op de vraag: wat léert hij?, zo trachtte ik alle strijd over „de bevoegdheid van de meerdere vergaderingen”-in-het-afgetrokkene te concentreren op de vraag: Wat léert de synode? Wáár staat dat in Gods Woord?

* * *

De twee vragen die Ds Visee in de laatste zin schrijft leefden inderdaad in de harten van al de „bezwaarden” welke ik in de veertiger jaren leerde kennen.

Het ging hun „om de leer”.

Dat is eenvoudig een feit, dat niemand wegredeeneren kan.

Als b.v. een van de pogingen, welke destijds gedaan werden om aan de bezwaarden „ruimte” te verschaffen was geslaagd, zouden we God daarvoor innig hebben gedankt, en zou de scheur niet zijn getrokken.

Op grond van dit alles nemen we de karakteristiek van de strijd der veertiger jaren, als zou het toen vóór alles zijn gegaan om de

macht der synoden, onder geen beding over. Die slaat stuk tegen de feiten.

Natuurlijk speelde de hiërarchie een belangrijke rol bij het verloop van de strijd. Er werd inderdaad óók voor en tegen de hiërarchie gestreden. Het tempo van de strijd werd mede daardoor beslissend beïnvloed. Vooral werd ook de fundering, welke van de zijde der kerkelijke instanties veelal aan de tuchtmaatregelen werd gegeven daardoor bepaald. Maar de inzet van de strijd was zij niet.

En als men de strijd om de leeruitspraken uit de veertiger jaren onder het gezichtspunt van een strijd voor of tegen hiërarchie wil zien, dan zal men misschien zo iets kunnen zeggen als: „formeel” ging het voor of tegen de hiërarchie, maar „materiëel” ging het om de leer.

Dat wil zeggen: het ging uiteindelijk om de leer!

* * *

Laat ik volledigheidshalve ook nog even het slot van het artikel van Ds Visee citeren. Het luidt aldus:

„En nu is die leer weg.

Maar als dat waarlijk zo is en als dat waarlijk een **bekering tot God** is dan zal dat hierin moeten blijken: dat men ook achteraf erkent: we hebben broeders geschorst om een verzet tegen een leer, die we zelf niet meer handhaven. Dat hadden we noch tegen de HEERE noch tegen die broeders mogen doen.

Al sprak men dat maar uit in twee cardinale gevallen:

1. Inzake de wering van cand. H. J. Schilder, die niet tot de kansel in Noordeloos werd toegelaten om die (thans teruggenomen) leerbesluiten;

2. Inzake de schorsing van dr H. J. Jager te Voorhuizen.

Daardoor zou bewezen kunnen worden, als men dit nu eens zonder reserves, rondborstig en hartelijk, verklaarde, dat er een begin was niet van veranderde tactiek, maar van bekering.

We zeggen: Toon ons uw geloof uit uwe werken!

Onder belofte: Wij zullen u ons geloof tonen uit de onze”.

C. V.

¹⁾ Ausf. Erklärung der Epistel an die Galater, Berlin, 1856, S. 306 § 130.

Een gevaar van de krant

Voor enige weken schreef ik over: „Hoe lezen we de krant”. Daaruit bleek al wel, dat we naar mijn mening voorzichtig moeten zijn met een krant. Zowel bij ons schrijven als bij ons lezen. De krant overdrijft vaak. Dat geldt vrijwel van alle bladen. Dat weet iedereen ook wel en men rekent er mee. Als bijv. de een of andere beroemdheid is overleden, dan stelt de pers het voor alsof overal diepe rouw heerst en alle mensen diep onder de indruk zijn. Dat is natuurlijk maar onzin. Toen voor enkele maanden een filmster bij een ongeluk omkwam ging er — volgens een krant tenminste — een golf van ontroering door heel de mensheid. Men kreeg wel geen shock, maar toch wel een schok. De schrijver zal dat zelf wel niet geloofd hebben en de lezers zeker niet. Maar dat hoort blijkbaar zo in de wereld van de krant.

Er is echter een ander gevaar, dat m.i. gevaarlijker is. De pers constateert soms onrust die er niet is, maar die daardoor juist gewekt wordt. Ik denk nu vooral aan de kerkelijke pers. Ik herinner me nog heel goed, dat in de dertiger jaren een paar professoren en enkele dominees de noodklok luidden. Volgens hen was er in de kerken grote onrust. Over nieuwe leringen, die werden voorgestaan. Toen schreef een dominee, van Haarlem meen ik, dat hij van die onrust in zijn gemeente niets had gemerkt. Ik constateerde hetzelfde in mijn kring. Er was inderdaad geen onrust. Of die mensen, die aan het klokketouw trokken dat zelf wel wisten durf ik niet uitmaken. Maar een feit was, dat er geen onrust was, maar dat die door de pers gewekt werd.

Ik vrees, dat er nu weer iets dergelijks gaande is. Het is een publiek geheim, dat er

wel hier en daar over de Utrechtse besluiten gesproken is op vergaderingen van synodale en vrijgemaakte predikanten. En dat er nu een uitnodiging is uitgegaan van enkele predikanten aan hun collega's om in een vergadering te Zwolle over deze besluiten te spreken. Daar zal Ds O. Jager, de synodale dominee van Almelo, een inleiding houden over die besluiten. Dat is door hen, die dit ondernemen, niet in de krant gezet. Maar dat is nu wel algemeen bekend door reactie in de kerkelijke pers en door een „Ingezonden” in het Gezinsblad.

Als men mij gevraagd had, wat ik van dit plan dacht, dan zou ik gezegd hebben: Ik acht dat niet nodig. Zeker die voorlichting door ds Jager niet. Ik vind het ook niet verstandig. Men is door zulk een vergadering weer een dag kwijt en het haalt naar mijn bescheiden mening niets uit. Men kan ook de indruk wekken leiding te willen geven, waartoe men niet geroepen is. Maar men heeft mijn mening niet gevraagd en dat vind ik verstandig. We leven in een vrij land en in een vrije kerk. Willen de dominees samen praten en daar een vergadering voor beleggen, dan is dat hun zaak. Er worden tal van vergaderingen gehouden in den lande, waar men voorlichters laat komen, die hun licht laten schijnen over de bekende besluiten. Ik acht dat niet nodig. Doch we leven in een vrij land en in een vrije kerk. Maar als het voor anderen wel vrij is om te vergaderen en te spreken over die besluiten, waarom hebben predikanten dan die vrijheid niet?

Wellicht vraagt iemand: Wie wil dat dan niet hebben? Hoe komt u er bij, dat de predikanten daar niet vrij in zouden zijn? Wel, er is in een krant — een beetje wantrouwend —

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2, Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

gevraagd, of hier een planmatige actie achter zit. En of er nog meer komt en of men de kerkelijke vergaderingen onder druk wil zetten. En er is gevraagd of het niet wenselijk is, een vervroegde synode te houden. Opdat de kerken de leiding in eigen handen houden. En dat eventueel samenroepen van een synode wordt een punt van overweging genoemd voor de a.s. classisvergaderingen. Verder is gezegd, dat de kerkeraden niet lijdelijk mogen toezien en dat zulk vergaderen te ver gaat.

Toen ik dit las moest ik onwillekeurig denken aan de tijd vóór 1942. Ik heb er geen kranten op nageslagen en zal dat ook niet doen. Maar ik weet zeker, dat toen dezelfde stemming gekweekt werd van: Mag dat nu maar zo? Mogen er maar vergaderingen gehouden worden ter voorlichting? De kerkeraden mogen wel toezien en wordt het geen tijd om een synode samen te roepen?

Ik vond dat indertijd nogal „synodaal” gedacht en gedaan. En een in gevaar brengen van de vrijheid, die wij in Christus hebben. En eerlijk gezegd ben ik bang, dat men weer die kant opgaat. Hebben we niets geleerd? Wat zou een synode moeten doen? Predikanten verbieden om te vergaderen en te spreken over de besluiten van Utrecht? Een samengeroepen synode zou het best doen onmiddellijk maar weer naar huis te gaan.

Het is ook niet zo mooi, dat kerkeraden worden opgewekt om op hun dominee toe te zien in deze zaak. De kerkeraden kunnen eigen boontjes wel doppen dunkt mij zo. En als er een mens is, die meent dat er maar eens een synode samen moet komen, dan weet hij de weg wel. Dat hoeft een krant hem niet in het oor fluisteren.

Indertijd heb ik gepleit voor een beetje meer menselijkheid in de kerk. Nu zou ik willen pleiten voor een beetje meer vrijheid in onze kring. Vrijheid is een kostbaar goed. In de wereld. Maar vooral ook in de kerk. We hebben zelf aan den lijve ondervonden wat het is, als die vrijheid beknot wordt. Laten we niet tot dwaasheid wederkeren. Natuurlijk is ook de pers vrij. Ik wil die niet beknotten. Maar ik wil dan van die persvrijheid gebruik maken om een weinig op te komen voor de vrijheid van predikanten om te vergaderen en te spreken over wat zij nodig vinden. Die vrijheid wil ik ook voor mijzelf hebben. Ik gun ze ook aan anderen. Ik gun ze zelfs de vrijheid om eens iets onverstandigs te doen. Men begrijpt wel hoe ik dit bedoel.

Er zijn predikanten, die er anders over denken. Zij hebben in het Gezinsblad een „Ingezonden” doen plaatsen, waarin zij zeggen verplicht te zijn een dringende waarschuwing te laten uitgaan tot alle collega's om niet naar de uitgeschreven vergadering te gaan. Zij menen, dat zulk een vergadering de kerkeraden voor de voeten loopt zal ik maar zeggen. En de andere kerkelijke ver-

gaderingen, die eventueel over vereniging hebben te spreken.

Het derde punt, dat zij noemen wil ik even overschrijven: „Zij zijn van oordeel, dat de ambtsbediening van predikanten, die de Zwolse vergadering bijwonen, in het acht hebben op de kudde des Heeren, met name in betrekking tot de door God in de Vrijmaking of Wederkeer geschonken eenheid van die kudde, dreigt geschaad te worden”.

Natuurlijk zijn deze dominees vrij hun collega's te waarschuwen. Maar moet dit via een bericht in de krant? Ze konden collega's, die schade dreigden te lopen, toch wel op andere wijze bereiken dan via de pers? Dat kon per circulaire. Dat kon per telefoon of door een brief. Als zij zouden zeggen geen ander middel te weten dan de krant dan zeg ik: Kom nou.

Ik ga nu op de argumenten niet in. Die kent trouwens na drie weken geen mens meer, als ik het wel heb. Maar wat blijft hangen bij de lezers van de krant is dit: Daar zijn dominees — lees maar het Gezinsblad van 5 dec. — die naar Zwolle gaan naar een vergadering, die gevaarlijk is.

Ik zou willen vragen: Wekt men zo door de krant geen onrust? Wekt men ook geen wantrouwen tegen predikanten, die menen daar wel heen te mogen gaan? Laat men toch

voorzichtig wezen met zulke publieke waarschuwingen. De grens tussen Kerk en secte is maar een dunne streep. De secte bindt. Aan één mening en aan één richting. Wie het daar niet mee eens is en wie in die richting niet meeloopt is niet zuiver. De sectie durft de vrijheid, die wij in Christus hebben niet aan. Met gevolg dat er tientallen secten komen.

Men vertrouwt iets niet. Wat of wie vertrouwt men eigenlijk niet? Meent men, dat er broeders zullen gaan drossen om het maar plat te zeggen? Dat keert men niet door publiek wantrouwen te kweken. We hebben daar dunkt mij ellende genoeg van beleefd om daarnaar niet terug te verlangen. Ik bedoel dat wantrouwen. Laten we er voor oppassen.

Ik begeer een kerk waar een beetje vrijheid is. Neen, waar veel vrijheid is. Een vrijheid die zo ver reikt als Christus reikt. Een vrijheid in Christus. Hij maakt van de zijnen geen slaven maar vrijen. Durft men zeggen, dat bedoelde broeders tegen Christus ingaan? Laat men toch voorzichtig zijn met wat men in de krant zet. We moeten ook wat voorzichtig wezen met de eer en goede naam van broeders. We zijn gesteld op de goede naam van ons zelf. Laten we dan de naasten liefhebben als onszelf.

H. J. Jager.

Het kleed zonder naad

IV (Slot)

Naschrift

In de voorgaande artikelen hebben we een poging gedaan ons serieus bezig te houden met de zogenaamde heilige mantel van Trier, de chitoon, het „onderkleed zonder naad” van de Here Jezus. Volgens de overlevering zou de mantel van Trier, die van de zomer werd tentoongesteld, en die door Rome als een symbool van de eenheid der kerk werd voorgesteld, dezelfde zijn als het kleed dat de Heiland heeft gedragen. Een relikwie van uitzonderlijke betekenis.

Ons serieus bezighoudend met deze aangelegenheid, hebben we een verslag gegeven van dat wat in Roomse couranten gepubliceerd werd over deze relikwie. Over de echtheid ervan. We namen over de uitspraak dat de „meest deskundige experts van Triers religieuze schatten” onomwonden toegeven „dat de historische echtheid niet met zekerheid te bewijzen valt”. Maar — zo citeerden we ook — „dit vermindert de waarde van de heilige Mantel in geen enkel opzicht”. Niet alleen, zo spreken de Roomse publicisten, lijkt de christelijke overlevering hoogst betrouwbaar, maar daarenboven „ontleent de relikwie een mystieke waarde aan het feit dat hij alleen al door eeuwenlange hartstochtelijke verering van ontelbare geslachten werd geheiligd”.

We hielden ons met die christelijke overlevering of traditie bezig in ons tweede artikel. Alles wat daarin wordt beweerd is van legendarisch karakter. Prof. dr Erwin Iserloh, van de filosofisch-theologische Hogeschool te Trier (het bisschoppelijk priesterseminarie) heeft verklaard in de „Mitteilungen des Augsburger Kreises für Christliche Verständigung” van juli 1959, „men kan de in Trier vereerde Heilige Rok niet voor echt, dat wil zeggen niet voor identiek met de door Christus gedragen tunica beschouwen. Men zou dat nog veel duidelijker moeten uitspreken en zich daarmee niet tevreden moeten stellen, dat men zegt, dat de echtheid niet te bewijzen valt en dat geen katholiek gedwongen is deze aan te nemen”. Dit is duidelijke taal. Ze stemt overeen met wat wij hebben gesteld in onze artikelen. En dat van onverdacht Roomse zijde. Dat is taal van de serieuze Roomse „intelligentia”, terwijl anderzijds het volk wordt bezig gehouden met

vroom klinkende bijgelovige verdichtsels. Er is ook een Roomse „intelligentia” onder de geestelijkheid en anderen die deze volksbedriegerij stimuleert en propageert. Bovendien wil de officiële kerk nog altijd net als in de dagen van de bouw van de St. Pieter te Rome en van Tetsel en zijn aflatverkoop, graag door middel van het aangewakkerde bijgeloof van de massa veel geld in het laadje zien te krijgen. Zo is Rome. Gelooft men zelf de praatjes die men het volk voorhoudt? Wij kunnen daar niet bij. Een enkele maal staat er een Roomse woordvoerder op die de dingen bij hun naam noemt. Maar intussen draait het hele bedrijf rustig door met al de middelen van een handige reclame, die speculeert op de religieuze bijgelovigheid van de duizenden, om geld uit de zakken te kloppen.

Over dat „bedrijf” met de reclamestunts van de moderne tijd, schreef Bert Honolka in het Duitse weekblad „Der Spiegel” van 12 augustus j.l. Hij gaf een sarcastisch gekleurd verhaal over een bezoek aan de kermis der ijdelheid die te Trier op volle toeren draaide tijdens de pelgrimagetijd.

Trier, een rustige provinciale stad zonder nachtcafés en dansgelegenheden, waar in normale tijden de restaurants na tien uur 's avonds leeg zijn, was tengevolge van de stroom der pelgrims, herschepen in een stad met een lawaaiig avondlijk vertier en nachtleven met helverlichte dansgelegenheden. Staat in een oud bericht over de pelgrimstocht naar Trier uit 1810 te lezen, dat men „algemeen een gunstige verandering in de moraliteit bemerkte”, de pelgrimsstroom van dit jaar heeft Trier veranderd in een stad met volle bioscopen. Naast de religieuze klinkende reclame van de film: „Het gewaad”, doen de andere titels het beter zoals: „Zeilers nodigen u uit!” en „Moeras onder de voeten”. Er worden drie pelgrimskranten uitgegeven, alle drie met „diepe” reclamezinnen als: Gasthaus zur Glocke, Bürgerliche Küche; Central Hotel: Schattiger Garten. Brauhaus Schieffer: Aangenaam oonthoud voor 1500 personen. Otto-Müller-Verlag Salzburg: Die Freude in der Ehe (onberispelijk en eerbiedig als de strengste moraaltheologie) en zo voorts en zo voorts. Wij geven maar een paar citaatjes uit Honolka's artikel. De lezers willen ons voor ditmaal wel verontschuldigd houden voor het niet vertaalde Duits.

De souvenirhandel met de „mantel” en het kruis en de Christusfiguur bloeit. Niet minder de verkoop van prentbriefkaarten met een originele foto van de „mantel”. De domkerk vaart bij die fotokaarten-verkoop overigens wel. De eerste opname kost 400 mark en voor elke volgende opname moet men bij de kassa van de domkerk 100 mark neertellen. Het staat allemaal te lezen in een commerciële overeenkomst die in dit geval van één kant is opgelegd, van de kant van de beheerders van

de domkerk. Als het geld maar in het kistje klinkt. Het oude adagium van de middeleeuwen is nog springlevend. De Roomse levenssfeer rondom de relikwie kan niet zonder. De pelgrims worden perfect verzorgd.

Dat geldt voor de hele zaak trouwens. Er wordt niets aan het toeval overgelaten. De stoet van duizenden pelgrims wordt deskundig gesorteerd, geordend en opgesteld. Wie naar Trier gegaan is met de gedachte dat hij als een pelgrim in z'n eentje de resten van het heilige kleed zou kunnen bekijken, die komt bedrogen uit. Er valt niets op je eentje te zien of te ondernemen. De pelgrim verliest in de straten van Trier zijn individualiteit. Hij wordt opgenomen in de eindeloze stoet, in het perpetuum mobile van de massa der bezoekers van de domkerk. En als een geweldig zog — zegt Honolka — schuift men tenslotte de domkerk binnen. Sommige pelgrims knielen om de tien passen.

Tenslotte... Er gaat heel wat vooraf vóór men de domkerk kan en mag betreden. Natuurlijk kaartenkoop, kaartencontrole op verschillende posten. Men krijgt een nummer en wordt gedirigeerd naar een bepaalde wijk van de stad voor de opstelling van de stoet. Dan in een kerk (niet de domkerk waar het kleed zich bevindt) een voorbereidende godsdienstige plechtigheid vooraf. Een mis van 50 minuten. Een preek afgestemd op lieden van het platteland, zeer eenvoudig. Ieder zal het kleed van de Here Jezus zien en ieder kan met zijn persoonlijke noden voor Hem treden. Sommige vrouwen bespreken onder elkaar dat zij in de presentie van het kleed om de kinderzegen willen bidden. Er zijn hele pelgrimsgroepen die voor deze speciale bede gezamenlijk naar Trier zijn gekomen.

Daarna komt de opstelling. Rijen van vier. Voorop crucifixen, vaandels, priesters in ornaat, ministranten. Achteraan een groep koperblazers die de zaak moeten aandrijven. Daar tussenin telkens ordediensnaars en voorbidders met ambtelijk uiterlijk.

In de omgeving van de domkerk wordt het ernst. Controle. Om de kerk een twee meter hoge afzetting van palen en draad. Tweede controle. Bij de eerste controle entreebewijs afgeven. Bij de tweede: pelgrimsboekje tonen om een stempel in ontvangst te nemen. Ieder krijgt een nummer. Dan schuift de stoet langzaam naar de kerk. Orgeltonen. De stem van een priester door de luidsprekers: Laat ons nog eenmaal voor de hereniging bidden! Bedoeld is de hereniging der gelovigen waarvoor de paus het toekomstig oecumenisch concilie wil bijeen roepen.

In de domkerk wordt een protestants lied gezongen: Allein Gott in der Höh sei Ehr und Dank für seine Gnade. De regie wil dat zo hebben. Ja, de pelgrims worden perfect verzorgd. De leiding is in goede handen, handen die dit werk verstaan. De regie van zo'n enorme religieuze voorstelling vereist deskundigheid. Rome heeft er de mannen voor.

Eindelijk ziet men de rok. Op moderne manier tentoongesteld. Tussen twee grote glasplaten geperst, hangt hij als een doorzichtig beeldscherm hoog boven het altaar. Van boven effectvol met schijnwerpers belicht. Mooi. Ontroerend. Vrouwen breken in kreten uit. Sommige mannen huilen. Opgekropte spanningen komen los. Ieder kan slechts drie of vier seconden voor de relikwie blijven staan. De lange stoet moet verder. Er is bovendien gelegenheid voor zieken. Verplegers staan in witte doktersjassen klaar om de zieken in ontvangst te nemen. Er zijn blinden die het wagen een reis naar Trier te maken. Wie weet? Misschien helpt het wonderkleed van de wonderdoende Man uit Nasareth.

Die pelgrim die verwacht had voor zeer oude, door de tijd vergane resten van een kleed te zullen staan, wordt ontgoocheld. Wat hij ziet hangen tussen de glasplaten is grauw en bruin, maar compleet, helemaal compleet. Schijnbaar zonder dat er iets aan mankeert. Wat men ziet is het foudraal waarin resten geconserveerd moeten zijn. Het kleed zelf ziet niemand. Zoals we in ons eerste artikel reeds schreven: dat wat er nog van oude vezels over moet zijn ziet niemand. Het is ook niet meer te zien. Dit is de nuchtere realiteit van de relikwie-verering te Trier. Rome is sinds de reformatietijd gebleven een wereld vol bijgeloof. Een wereld die bedrogen wil zijn.

J. Meester.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Studenten abonnement f 6.- per jaar. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Aardse en hemelse dingen

I

Indien Ik ulieden de aardse dingen gezegd heb en gij niet gelooft, hoe zult gij geloven, indien Ik ulieden de hemelse zou zeggen?

Joh. 3 : 12.

Tot de meest bekende gedeelten van het Johannes-evangelie behoort ongetwijfeld Jezus' gesprek met Nicodemus. Hierin komt o.a. voor de tekst die wel haast ieder gelovige van buiten zal kennen: „Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe” (Joh. 3 : 16). Dit Schriftwoord is dan ook voor iedereen duidelijk. Dat kan echter niet gezegd worden van alle woorden die onze Heiland tot Nicodemus gesproken heeft.

Zo menen we, dat b.v. niet aanstonds doorzichtig is, wat in vs 12 bedoeld is met „aardse-” en wat met „hemelse dingen”. Men heeft die woorden verschillend verklaard. Sommigen dachten bij „aardse dingen” aan het abc der waarheid. Calvijn wilde liever denken aan Christus' eenvoudige, populaire manier van leren. Zahn meent, dat alles van het Koninkrijk der hemelen wat zich op aarde afspeelt, daaronder valt: tempel, cultus; boete, geloof; waterdoop en wedergeboorte. Velen denken met name aan de laatstgenoemde zaken, omdat daarover speciaal het gesprek met Nicodemus loopt (Dods, Grosheide, Jager, Schlatter).

Ik voor mij heb echter de indruk, dat een meer passende verklaring te vinden is, als we „Schrift met Schrift vergelijken”. De tekst die over onze plaats licht verspreidt, is, als ik wel zie, Hebr. 12 : 25 „Want als genen niet ontkomen zijn, toen zij hem afwezen, die zijn godsspraak **op aarde** deed horen, hoeveel te minder wij, als wij ons afwenden van Hem, die **uit de hemelen** (spreekt)”. De schrijver van de Hebreërbrief vergelijkt in het gedeelte, waarin deze tekst voorkomt, met elkaar het spreken Gods tot Israël vanaf de Sinaï en het spreken Gods tot Zijn volk onder de nieuwe bedeling (Eigenlijk had hij dit verschil in Gods wijze van spreken al aanstonds in de aanhef van zijn brief (1 : 1) aan de orde gesteld!) Het is uit het verband dan ook wel duidelijk, wie bedoeld is met „hem, die zijn godsspraak op aarde deed horen”, en Wien de schrijver aanduidt als „Hem, die uit de hemelen (spreekt)”: dat zijn resp. **Mozes en Christus**.¹⁾

Dezelfde bewoordingen voor overeenkomstige zaken treffen we trouwens reeds aan in Hebr. 8. Daar wordt Christus' hogepriesterschap vergeleken met het aäronietisch hogepriesterschap, gelijk het onder Mozes was ingesteld. En dan wordt gezegd (vss 4/5): „Indien Hij (d.i. Christus) nu **op aarde** was, dan zou Hij niet eens priester wezen, daar er (hier reeds) zijn om volgens de wet de gaven te offeren. Dezen verrichten slechts dienst bij een afbeelding en schaduw van **het hemelse**...”

Mij dunkt: in overeenkomstige zin moeten we de onderscheiding „aards - hemels” ook verstaan in Joh. 3 : 12. Daarbij valt op te merken, dat de verbinding van het „aardse dingen” uit deze tekst met het „op aarde” uit Hebr. 8 : 4 en 12 : 25 nog iets meer voor de hand ligt, wanneer men de bewuste teksten in het Grieks leest, waarin ze oorspronkelijk zijn geschreven. „Op aarde” is in het Grieks: „epi gès”, „aardse dingen” luidt in deze taal: „epigeia”. Met „de aardse dingen” bedoelt Christus dus: de openbaring aan Mozes gegeven, de waarheid die de Heere onder het Oude Testament aan Zijn volk had bekend gemaakt. En in onderscheiding daarvan zijn „de hemelse dingen”: dat wat Christus zelf nu komt openbaren, de boodschap die Hij thans van den Vader heeft meegekregen voor Zijn volk.

Voor deze opvatting pleit m.i. een andere plaats uit het Johannes-evangelie, waar Jezus een vraag stelt, welke in dezelfde vorm is gegoten als die uit 3 : 12, nl. „indien gij a niet gelooft, hoe zult ge dan **b** geloven?” Daar staat nl. voor **a**: „de geschriften van

Mozes” en voor **b**: „Mijn (d.i. Christus') woorden” (Joh. 5 : 47).

Het is duidelijk, dat de apostel Johannes aan het slot van hoofdstuk 3 terugkomt op deze zaak, als hij schrijft (vs 31): „Die van boven komt, is boven allen; wie uit de aarde is, is uit de aarde en spreekt uit de aarde. Die uit den hemel komt, is boven allen”. Dat blijkt nog te sterker, wanneer we het vers dat daar volgt (32) vergelijken met het vers dat aan onze tekst voorafgaat (vs 11): ze zijn vrijwel gelijklopend.

Nu lijkt het uit het verband wel waarschijnlijk, dat met de woorden „wie uit de aarde is” Johannes de Doper zichzelf bedoelt. Maar dat strijdt ook niet met onze opvatting van vs 12. Immers Johannes de Doper staat (als laatste weliswaar) in de rij van de **mozaïsche** profeten: „want al de profeten en de wet hebben tot Johannes toe geprofeteerd” (Matth. 11 : 13). Er is tot op hem niemand opgestaan die meerder is dan hij (Matth. 11 : 11), goed, maar dan toch altijd „onder degenen die **van vrouwen** geboren zijn”. En de kleinste in **het Koninkrijk der hemelen** is groter dan hij. „Uit een vrouw geboren zijnde” was hij

mens, droeg het beeld van zijn menselijken stamvader Adam, die „uit de aarde aards” was (1 Cor. 15 : 47). En die afkomst bepaalt mede zijn profeet-zijn. Als profeet is hij van het type-Mozes, iemand „uit het midden van zijn broederen” (Deut. 18 : 15); van hem ook blijft gelden wat van den naast Mozes grootsten profeet, Elia, gold: „een mens van gelijke bewegingen als wij” (Jac. 5 : 17). Daarom heet het van Johannes den Doper niet alleen, dat hij „uit de aarde is”, maar ook, dat hij „uit de aarde spreekt”. Wat zijn 'natuur' betreft, stamt hij af van Adam; wat zijn 'ambt' betreft, van Mozes. Deze mocht al de berg zijn opgeklommen, in de hemel was hij niet geweest. Hij heeft zijn openbaring van God ontvangen, ja, maar hij was niet „in de schoot des Vaders”.

En dát is het grote onderscheid tussen Mozes en al de profeten die na hem komen tot en met Johannes den Doper enerzijds en Jezus Christus aan de andere kant; het onderscheid waarop bijzonder het evangelie van Johannes zo sterk de nadruk legt.

D. Holwerda.

¹⁾ Anderen denken, dat beide malen God zelf is bedoeld, die oudtijds door Mozes —, en onder de nieuwe bedeling door Christus sprak. Zake-lijk komt deze opvatting op hetzelfde neer.

Iets over de viool en het vioolspel

I

De viool is een van de instrumenten die in onze kring betrekkelijk weinig worden bespeeld. Zonder vrees voor tegenspraak kunnen we zeggen dat het orgel en het harmonium onder ons de meest gewaardeerde instrumenten zijn. Van Dr Kuyper is bekend, dat hij van piano's een afkeer had en aan het orgel verre de voorkeur gaf. Of dit alles voortvloeit uit de levensbeschouwing der calvinisten en zo ja, of deze opvattingen herziening behoeven, is een vraag die we aan het slot van dit artikel onder ogen willen zien. Eén mijner goede vrienden beweert dat een Calvinist met harmoniumvingers geboren wordt, hetgeen echter een bewering is die naar het rijk der fantasie verwezen moet worden. Hoe dit echter ook zij, wij willen hier een poging doen om in beknopte vorm iets te zeggen over de viool, over het spel op dit schone instrument en op de mogelijkheden en gevaren daarvan voor ons.

De viool behoort tot de snaarinstrumenten. De snaren worden gemaakt van schapendarmen. In onze tijd de E-snaar van staal, terwijl ook nog aluminiumsnaren worden gebruikt. De aluminium A-snaar voldoet echter niet, wel de D.

Zoals bekend is muziek, klank, eigenlijk de trilling der lucht waardoor geluidsgolven ons oor bereiken. Deze luchttrilling kan op verschillende manieren tot stand worden gebracht. Zo zijn er blaasinstrumenten, van koper en hout, b.v. trompetten en fluiten. Ook het orgel behoort in feite tot deze groep. De snaarinstrumenten evenwel veroorzaken door het laten trillen van snaren de geluidsgolven. Dit kan op verschillende manieren. Door slaan of tokkelen, zoals bij de piano, gitaar, harp, enz. Een aparte groep onder de snaarinstrumenten vormen de strijkinstrumenten, waaronder de viool de eerste plaats inneemt. Bij de strijkinstrumenten wordt de snaar niet, zoals bij de tokkelinstrumenten, een moment in trilling gebracht om dan na korter of langer tijd weer te verklinken, maar de strijkinstrumenten worden door middel van de strijkstok bespeeld, waarbij de mogelijkheid gegeven is om de toon te laten doorklinken. De strijkstok wordt gemaakt van fernambukhout, een zeer veerkrachtige houtsoort. Het haar dat voor de stok wordt gebruikt is meestal afkomstig van Russische paarden. Doordat dit haar niet glad is maar, door een vergrootglas beschouwd, ruw en onregelmatig is, heeft het, wanneer het over de snaar gestreken wordt, het resultaat dat de snaar begint te trillen. Aldus ontstaat de toon. Bovendien wordt het haar nog ingewreven met hars, waardoor het nog stugger wordt. Dit hars veroorzaakt de witte stof die men wel eens op het bovenblad van een viool kan

zien na het spelen. Het is echter gewenst om dit regelmatig te verwijderen, vooral bij kostbare instrumenten, om de viooltoon niet nadelig te beïnvloeden.

Niet alleen echter kan men op een strijkinstrument de toon laten doorklinken, maar men kan ook nuanceren, d.w.z. men kan een bepaalde toon doen toenemen in kracht en laten afnemen, wat bij de andere snaarinstrumenten onmogelijk is. Tevens kan men door het verschuiven van de vinger op de toets het z.g. portamento toepassen, het dragen of wel: doen glijden van de ene toon naar de andere, waarbij de tussenliggende afstand als het ware klinkend wordt gepasseerd en niet in één keer wordt overbrugd. Ditzelfde gebeurt ook door de z.g. schuiftrambone.

Tenslotte is één der meest kenmerkende eigenschappen van het strijkinstrument het z.g. vibrato. Dit is het trillen van de toon,¹⁾ veroorzaakt door een niet constante toonhoogte door middel van het bewegen van de vinger op de toets. Het vibrato is één van de voornaamste uitdrukkingsmiddelen van de menselijke zangstem. Ieder begrijpt direct wat vibrato is als ik zeg dat we bij de „preektoon” te doen hebben met een onvervalst vibrato. Soms hoort men op orgels een nabootsing van het vibrato. De z.g. tremulant. Het is een naar gebibber dat, omdat het mechanisch wordt voortgebracht, niets gemeen heeft met het echte warme vibreren van zang en van strijkinstrumenten. Men hoort het behalve soms in de kerk ook veel door bioscooporgels.

De eigenschappen van het strijkinstrument stellen het in staat met de schoonheid van de zingende menselijke stem te wedijveren.

Onwillekeurig zullen vragen opkomen. Hoe men op het idee gekomen is om een dergelijk instrument te maken, waar en wanneer het is ontstaan en dergelijke.

Zoals vele instrumenten die we heden kennen is ook de viool in de loop der eeuwen ontstaan en heeft ze een ontwikkelingsgang doorgemaakt. De vorm der vroegere strijkinstrumenten verschilt heel wat van de tegenwoordige.

De onderzoekers op dit terrein zijn van mening dat het oertype van de viool uit Azië afkomstig is. In die verre streken van het oude Oosten, Hindostan en Perzië, moet men het eerst op de gedachte zijn gekomen om een stok met haar te bespannen en, door hiermee over een gespannen snaar te strijken, muziek te maken. Onder de Arabieren was de Rebab bekend, een instrument dat door de Moren in Furona is ingevoerd. In de middeleeuwen bestonden reeds verschillende typen van strijkinstrumenten. Sommige met 1 snaar, andere met 4, 5 of meer snaren. De modellen variëren zeer, maar langzamerhand ontstaat het model van onze tegenwoordige viool. De vielle, het

instrument van de troubadours, is eigenlijk de voorloper van de tegenwoordige viool.

Men neemt aan dat de Duitser Caspar Tiefenbrücker, geb. 1514, het eerst de definitieve vorm van onze viool heeft vastgesteld. Echter, ook verschillende Italianen werkten in deze richting. We kunnen dan ook aannemen dat verschillende bouwers van instrumenten omstreeks dezelfde tijd de viool gingen vervaardigen volgens het model dat we nu nog bezitten en dat nog nimmer is verbeterd.

Geachte lezer(es), hebt U wel eens een viool goed bekeken? Hebt U wel eens een viool in handen genomen? U moet dat eens doen als U in de gelegenheid bent. Let dan eens op de prachtige lijnen: één en al sierlijkheid, een lust voor het oog. Zie eens naar dat prachtige goudbruin. Kent U een schoner kleur dan die van een goed onderhouden viool? En dan — het geheim van haar betovering — de klank.

Ja, wie heeft er nooit gehoord de namen van Amati, Stradivarius, Guarnerius?

Uit het zonnige zuiden, dat land der oude beschaving, het land der hiërarchische kerk ook, zijn deze namen tot ons overgekomen. Vele zijn de verhalen over geheimen, die niemand kende dan alleen de makers van deze schone instrumenten. Hun zou een laksoort ten dienste hebben gestaan, waarvan de samenstelling hun alleen bekend was. Hout zouden ze hebben gebruikt van eeuwenoude gebouwen die werden afgebroken. Een vruchtbaar veld voor de fantasie. Waarschijnlijk is het alleen hun groot vakmanschap, in combinatie met hun kunstenaarsintuïtie geweest, die hen in staat hebben gesteld instrumenten te bouwen, die door hun prachtige toon iedere muzikminnaar in vervoering brachten en nog brengen.

In de kleine Noord-Italiaanse stad Cremona hebben de meesters gewerkt, wier namen door hun instrumenten nu nog bekend zijn over de gehele wereld.

(Wordt vervolgd)

G. Brouwer.

¹⁾ Niet te verwarren met de triller. De triller is een snelle wisseling van hoofdtoon met bovenliggende toon (bovenseconde).

PERSSCHOUW

Na de eerste stap de tweede

In de Kerkbode van de Geref. Kerken van Noord-Holland schreef Ds Doornbos het volgende artikel:

De leeruitspraken zijn ter zijde gesteld. Daarmee hebben de niet vrijgemaakte kerken een stap gedaan in de goede richting. Ik wil graag geloven dat het voor meer dan een in de niet vrijgemaakte kerken moeilijk is geweest deze stap te doen, of moeilijk is het goed te vinden dat de synode dit besluit genomen heeft. Er zullen er zijn die denken dat het wel niet anders kon en het besluit goed vinden, maar toch niet van harte. Niet om de waarde van die leeruitspraken. Ik geloof niet dat er velen in de niet vrijgemaakte kerken zijn die daar warm voor lopen en menen dat ze van hoge waarde zijn voor de kennis der waarheid. Maar het is zo onaangenaam te moeten erkennen dat men verkeerd heeft gedaan. De synode van Utrecht heeft niet alleen de leeruitspraken ter zijde gesteld, maar ook nog heel wat woorden er bij gesproken. Indien iemand over enkele jaren die woorden nog eens onder de ogen krijgt en er over nadent zal hij zeggen: „Zo had de synode niet moeten spreken, maar wat is het moeilijk zich te bekeren”. Want de korte zin van die velle woorden ter toelichting van het besluit is: „Al kunnen we dan niet staande houden dat we goed gedaan hebben, onze misslag is toch zo groot niet geweest”. Wat is het moeilijk zich te bekeren. Dat geldt niet alleen voor de broeders die te Utrecht vergaderd zijn geweest, dat geldt van iedereen. Te Utrecht zag men slechts het gewone verschijnsel dat in elke gemeente waar te nemen valt. Het is zo moeilijk te erkennen dat men een misslag heeft gedaan. Laten we daarom blij zijn dat de broeders te Utrecht zo ver hebben kunnen komen dat ze de leeruitspraken ter zijde hebben gesteld. En laten we wat ze er bij hebben gezegd ongelezen laten. Dat komt in de acta, en er is niemand die acta van generale synoden leest, geen lid der ge-

meente, geen diaken of ouderling of predikant, een heel enkele kerkhistoricus uitgezonderd die vluchtig met zijn vinger het register nagaat of er mogelijk hier of daar wat van zijn gading te vinden is, en dan meestal niets vindt. Acta van synoden zijn lijvige boeken en ze zien er eerwaardig uit, maar niemand leest ze. En het doet me goed dat ik daarin nu eens iedereen gelijk kan geven. Indien iemand me vraagt waarom men ze dan laat drukken, moet ik op die vraag het antwoord schuldig blijven.

Laten we blij zijn dat de leeruitspraken ter zijde zijn gesteld, en laten we hopen dat de broeders aan de overkant ook de volgende stap zullen doen en wat hun kerken betreft terug zullen keren tot de gereformeerde kerkregering. Het doen van deze tweede stap zal veel moeilijker zijn dan het doen van de eerste stap geweest is, want bij het doen van de tweede stap zijn veel meer persoonlijke belangen gemoeid. Van de leeruitspraken trok niemand in de niet vrijgemaakte kerken zich wat aan. Er waren zelfs predikanten die ze niet kenden; er waren zelfs predikanten die, wanneer leden van hun gemeente hen daarover om inlichtingen vroegen, aan de vragers de raad gaven om er zich maar niet mee te bemoeien en maar te doen alsof die leeruitspraken niet bestonden. Maar met die ongereformeerde kerkregering is het een ander geval. Wanneer men terugkeert tot de gereformeerde kerkregering zal men aan het opruimen moeten gaan en zullen de bureaus en instellingen moeten verdwijnen en de predikanten in algemene dienst en de directeurs en ambtenaren en ambtenaressen ontslag moeten krijgen en een andere werkring moeten zoeken. Wat is begering moeilijk! Wat heeft men zich vastgemaakt. Het doen van de eerste stap, het ter zijde stellen van de leeruitspraken, dat bracht in feite voor niemand verandering. En toch was het doen van die stap al zo moeilijk. Maar het doen van de tweede stap, hoeveel verandering zal dat wel niet brengen! Hoe velen zullen moeten ophouden met werk waaraan ze gehecht zijn! Hoe moeilijk zal het zijn hun duidelijk te maken dat het toch moet. Want indien men eenmaal zover gegaan is, is een van de oorzaken daarvan gebrek aan inzicht in de inrichting en de regering van de kerk des Heren naar de Schrift. En de ervaring van vele eeuwen heeft geleerd dat, indien een verkeerd inzicht zich eenmaal vastgezet heeft, het uiterst moeilijk is iemand tot ander inzicht te brengen.

Iemand schreef onlangs dat, nu de synode van Utrecht door het ter zijde stellen van de leeruitspraken een stap had gedaan, hij wachtte op de stap die de vrijgemaakte kerken nu zouden doen. Indien hij er op wacht dat de vrijgemaakte kerken nu zullen stappen in een ongereformeerde kerkregering, niet naar de Schrift, dan hoop ik dat hij tevergeefs zal wachten.

Kunnen de vrijgemaakte kerken stappen doen? Jawel. Laten ze genoeg nemen wat de leeruitspraken betreft met het ter zijde stellen daarvan en niet vallen over wat de synode van Utrecht daarbij gezegd heeft. Laten ze bedenken dat zich te bekeren zo moeilijk is, en laten ze dat niet moeilijker maken dan het uit de aard der zaak al is.

Laten de ambtsdragers die afgezet zijn er genoeg mee nemen dat ze weer als ambtsdragers worden opgenomen en laten ze geen genoegdoening vragen voor het onrecht en de beledigingen hun aangedaan. Het is zo moeilijk een misslag te erkennen. Laat niemand het onnodig nog moeilijker maken, maar laat ieder van harte vergeven zonder enige wrok over te houden.

Laten de vrijgemaakte kerken gewillig de lasten mee dragen die er komen wanneer de bureaus en stichtingen worden opgeheven en er zoveel predikanten in algemene dienst en directeurs en ambtenaren en ambtenaressen ontslag krijgen en op wachtgeld worden gesteld.

Maar de vrijgemaakte kerken moeten zonder enig toegeven vasthouden aan de eis van terugkeer tot de gereformeerde kerkregering. Ook voor de inrichting en regering de kerk zal het woord Gods de enige regel des levens zijn. Bij die regel heeft de Here de kerken uit Afscheiding en Doleantie rijk gezegend, en Hij heeft ze daarbij groot gemaakt.

Het doen van de eerste stap is voor de niet vrijgemaakte broeders moeilijk geweest, het doen van de tweede stap zal voor hen veel moeilijker zijn. Laten we dat bedenken en de

ogen er voor open hebben hoe vast ze zich daar hebben gewerkt. Misschien kunnen we proberen ze te helpen weer los te komen. Bij God zijn alle dingen mogelijk. Bij Hem is het ook mogelijk om de mens er toe te brengen alles te verlaten om Christus te winnen. Het evangelie stelt hoge eisen aan de mens. Wie is bekwaam om er aan te voldoen? Wel, hij in wie de Geest van Christus woont. Maar laat niemand die Geest bedroeven door gemakshalve van de eis van het evangelie iets te laten vallen.

Dit woord is de overweging alleszins waard!

Er moet komen een terugkeer tot de confessionele en kerkrechtelijke situatie van vóór 1942.

C. V.

„Als 't kindje binnen komt”.

De discussie over de „geboorteregeling” is in volle gang. De Wereldraad van Kerken sprak er zich over uit. In de bladen kan men er veel over lezen.

Voor enige tijd hield Okke Jager een bijbellesing voor de radio waarin hij het evangelie over het wonder van het kind predikte. De titel van zijn toespraak zetten we boven dit stuk. Tot tekst koos Ds Jager Ps. 127 : 4, 5 en Luk. 23 : 29.

Hier volgt wat hij zei.

Dit zijn dus twee zaligsprekingen — maar het zijn toch wel twee volkomen tegenstrijdige zaligsprekingen.

De eerste zegt: Zalig zijn ze die wél kinderen hebben.

De tweede zegt: Zalig zijn ze die geen kinderen hebben. De eerste tekst zegt: zalig zijn de vaders! en de tweede zegt: wee de moeders!

Natuurlijk betekent dat niet, dat de moeders 't extra moeilijk hebben en dat de vaders er altijd veel beter afkomen. Al zijn er misschien wel eens gezinnen waar ze het zo verdeeld hebben: dat moeder alle zorgen van de kinderen heeft. Dat kan gebeuren, wanneer vader meent Gode een dienst te bewijzen door zo vaak naar vergaderingen te gaan dat hij bijna nooit thuis is. We kunnen zo hard werken in Gods koninkrijk buiten de deur, dat we Gods koninkrijk in de huiskamer vergeten.

En we kunnen alleen maar met angst denken aan die Ds die 't zo druk had, dat hij na elke vergadering zei (een beetje cynisch): „ik ga weer naar m'n slaaphuis”. Ja, dan ziet vader de kinderen alleen als ze slapen en dan zijn ze op z'n liefst zalig de vaders, wee de moeders.

Dat wordt hier niet bedoeld, maar er zit toch wel iets in dat de vaders allereerst aan bod komen, als het gaat over de vreugde die de kinderen brengen en dat de moeders vooral genoemd worden als het gaat over het verdriet dat elk kind meebrengt. De vaders in het oude Oosten waren trots op hun zonen, ze liepen er mee te pronken als met een pijlkoker, — maar de moeders moesten maar zien dat al de pijlen elke dag werden opgepoetst, zodat vader er mee voor de dag kon komen. Een Joodse vader had niets liever dan een huis vol zonen.

Dat verlangen is begonnen bij Adam, die zijn leven lang de stem van God nog in zijn oren had: Vervult de aarde! en als hij keek naar de uitgestrekte leegten om zich heen, van horizon tot horizon al die vacatures... dan begon hij al met het voorspel van Ps. 127 en hij noemde haar Eva, moeder der levenden; in dat éne woord juichte Adam over een eindeloze rij van wiegen en kinderwagens. Toen hij het eerste kind met grote verbaasde ogen zag liggen in de armen van zijn vrouw, alsof het de zesde dag weer was, alsof God de zondeval vergeten was, toen schoot zijn hart vol, — en wat hij zei kan niemand zeggen. We kunnen het hoogstens even dat hoge zeggen lenen uit het woordenboek van de hemel: welzalig! Een kind — dat begint als een punt, nog niet eens zo groot als een speldenknop, als de punt op de i van zalig, en dan zijn alle erfelijke eigenschappen al aanwezig die van dat kindje een echt kind van zijn familie zullen maken, met de blauwe ogen van zijn vader en de muzikale aanleg van zijn grootvader van moeders kant. Dat kleine puntje gaat groeien. Nooit is daarover met zo veel eerbied gesproken als in Ps. 139. Er wordt vaak over deze dingen gesproken

vanuit een troebele fantasie en er zijn zelfs dichters voor wie het moederschap niet meer heilig is, maar David raakt in verrukking als hij denkt: Mijn vormeloos begin was voor God niet verborgen. God had toen al warme belangstelling voor mij; toen ik nog geen hersenen had en geen handen, gingen Zijn ogen al over mij. Toen Hij met Zijn borduurwerk begon, deed Hij het precies volgens het patroon uit Zijn boek. En na een maand begint er op eens een hartje te kloppen. — Zo staat het nuchter en zakelijk in de medische boeken, maar daar raken we nooit over uitgedacht: ineens begint er een hartje te kloppen! Zalig zijn de vaders! zegt deze psalm en ze zijn het ook, wanneer ze onervaren en schutterig bij het geheim van de geboorte aanwezig zijn, wanneer ze — zoals één van hen het heeft uitgedrukt — zich voelen als een kleine jongen bij een koningin, en even hard naar adem zuchten als het kind dat geboren wordt, en dan plotseling diep eerbiedig mogen zeggen: Almachtige God, het leeft, het is een kind, het heeft een gezicht en handen! en ze kunnen het nog niet eens zo gauw zeggen, of het kind ligt zijn kleine longen vol te pompen met de regelmaat van de klok, de huid over het ribbekastje gespannen als een speelgoed ballon, en even regelmatig vult het de kamer met gejuich, met de muziek van de aarde. — Wie heeft dat toch uitgevonden om te zeggen dat babies huilen? 't Is geen schreien, het is muziek, zeggen de psalmen.

Uit de mond van zuigelingen wordt God lof bereid — het is geen klaagzang, het is een lofzang! Het is ondenkbaar dat er moeders zijn die haar kind te vondeling leggen op een vuilnishoop of laten verhongeren in de wieg. Het is onvoorstelbaar dat de politie een meisje van 4 jaar vond, dat 16 dagen in een kooi zat opgesloten en zo door haar ouders geslagen was, dat haar beide armpjes gebroken waren. En er gebeurt nog veel meer dat nooit in de krant staat. Er zijn ouders die naar de kinderen kijken alsof ze alleen maar steeds staan uit te rekenen hoeveel kinderbijslag ze opbrengen. Het is beter te begrijpen wat een meisje in een opstel over het werk van haar moeder schreef: Moeder heeft 2 handen voor Vader, 2 voor ieder van ons zevenen, 2 voor de keuken, de tuin en de stal, dan nog 2 voor de arme mensen en 2 voor God, als ze bidt; Moeder heeft samen wel 26 handen. „Welzalig die moeder, die met die 26 handen nog durft te zeggen: Het is voor mij te vergeefs als ik vroeg opsta en laat opblijf. de Heere geeft het Zijn beminden in de slaap. Wat kan één zo'n Moeder een stempel zetten op een hele generatie van kinderen en kleinkinderen! Zij blijft nog een zegen, als die 26 handen al gekrompen zijn tot de 2 smalle gevouwen handen waarmee ze begraven wordt. Het is dus wel te begrijpen dat er in de Bijbel een psalm staat die waarschijnlijk bedoeld is als een lied van gelukwens bij een geboorte. „Als de Heere het huis niet bouwt”. Het huis is niet alleen de woning van hout of steen. Het is de levensgemeenschap die door de woning omsloten wordt. God bouwt het huis, want Hij bindt de harten aan elkaar, Hij maakt van het huis een te-huis. „Een huis vol kinderen is een korf vol eieren”, zegt een spreekwoord, maar het is nog wel meer. Het overkomt ons telkens, dat wij, onverwachts binnenstappend in een gezin, als eerste begroeting te horen krijgen: „Let U maar niet op de rommel!” Moeder probeert min of meer nerveus nog wat speelgoed van het toneel te laten verdwijnen en de kinderen staan er beteuterd bij, alsof ze op heterdaad betrapt zijn bij een overtreding van het wetboek van strafrecht. Het huis moet ineens in de houding gaan staan. En de kinderen voelen zich meteen als een kat in een vreemd pakhuis.

Maar zo is het niet met dat huis in Ps. 127. Dat is een huis met rommel, omdat de kinderen daar de ruimte hebben zichzelf te zijn. Het is een huis met het uitzicht op God. — Dat bereiken wij niet met dure meubels en een kostbaar servies, een woning wordt een tempel, als er geofferd wordt, en dan pas heeft elk huis zijn kruis. Alleen een huis met een kruis is een gezegend huis. Zo'n vader in Israël genoot er van om met al zijn zonen achter zich aan naar de poort te gaan waar de andere mannen uit de stad en ook zijn persoonlijke vijanden hem konden zien aankomen; met dat indrukwekkende gevolg was hij een gewichtig man: nu zou hij nooit meer aan het kortste eind trekken daar in die

poort! Zijn zonen zouden niet beschaamd worden in het gesprek met al die jaloerse vijanden, ze voelden zich sterk met elkaar, ze kwamen aanlopen als één onverzettelijk blok met Vader aan 't hoofd. Vader voelde zich veilig, alsof hij een goed gevulde pijlkoker bij zich had.

Kinderen hebben betekent macht hebben. Zo hebben de mensen het vooral gevoeld in de tijd, toen de samenleving nog primitief was, toen de zonen konden helpen in de strijd tegen vijanden, tegen wilde dieren, tegen de natuur. De zonen der jeugd, dat waren kinderen die geboren waren, toen de ouders nog jong waren; ze dachten dat die groter van levenskracht waren. Zo konden de ouders des te beter voortleven in die kinderen, en dát wilden ze, zoals een koning graag een zoon als opvolger heeft om in die zoon zelf weer op de troon te zitten.

Hoe vaak hopen wij het niet, dat onze kinderen zullen bereiken wat wij hebben nagestreefd. Een pijl kan vliegen naar waar wij niet konden komen: zo kan een zoon het doel treffen waarop vader gemikt heeft.

Maar — er zijn steeds meer ouders, die op weg zijn van Ps. 127 naar Luc. 23, die Ps. 127 steeds verder achter zich laten en die angstig dicht bij Luc. 23 genaderd zijn, omdat ze steeds maar herhalen: kinderen zijn hinderen! Hoe komt dat? die verschuiving van de eerste naar de tweede zaligspreking? Dat komt om te beginnen door de welde en de welvaart. Het is niet meer nodig om veel zonen te hebben voor het bedrijf, we hebben nu machines. De welvaart heeft ons slap en egoïstisch gemaakt. Juist als de spoeling niet dun meer is, zijn we meer geneigd om te zeggen: vele varkens maken de spoeling dun. We gaan steeds meer lijken op de dames, die liever geen kind op bezoek krijgen omdat de stoelen er zo onder lijden. Het wordt steeds dwazer dat men juist onze eeuw „De eeuw van het kind” genoemd heeft. Natuurlijk zijn kinderen wel eens twijfelachtige zegeningen, maar dat komt alleen omdat wij zulke twijfelachtige mensen zijn. Er is nog een reden waardoor de wereld al bijna toe is aan die verschrikkelijke zaligspreking uit Luc. Men ziet met vrees en beven hoe razend snel de bevolking toeneemt: iedere dag zijn er 70.000 mensen meer op de wereld dan de vorige dag, ieder jaar neemt de bevolking toe met 25 miljoen. Een geleerde heeft al serieus voorgesteld dat de overheid straffen moet instellen, voor wie veel kinderen heeft. Dan zijn er nog de mensen die ook in de welvaartstaat niet genoeg verdienen; als vader elke avond moet overwerken, en moeder over haar toeren is en de kinderen niet aan kan, als de buurvrouwen ijskoud zeggen: wat zijn jullie toch begonnen met zo'n stel kinderen? dan zingen ze niet meer van die goed gevulde pijlkoker.

Wij leren die psalm wel af als we op bezoek gaan naar een inrichting voor gebrekkige kinderen met armstompjes in rolwagentjes. En het is te begrijpen dat iemand zei: als ik in het speelkwartier langs een school voor achterlijke kinderen loop, geloof ik niet meer in God, — maar als ik de hoek om ben heb ik mijn geloof weer terug. Wat gaat er heen door een vader en moeder, als hun dochtertje vraagt: vindt de Here Jezus mij dan niet lief, dat ik niet stappen kan? En wat hangt onze kinderen nog boven het hoofd? Jezus heeft het al gezegd: Er komen dagen dat men bang zal worden om kinderen te krijgen. Die dagen komen elke dag dichterbij. We durven op den duur de verantwoordelijkheid niet meer aan. Over elke a.s. moeder valt de brede schaduw van de torens van Moskou. Als het een jongen wordt, — kanonnenvlees, als het een meisje wordt, — wat zal er met haar gebeuren als ze in handen valt van Russische soldaten? Waarvoor krijgen we nog kinderen, als ze straks opgevoed worden door de communisten? Klaargemaakt voor de hel?

Dat kan soms messcherp door ons heen gaan, als we ze onbezorgd zien spelen in de tuin en de glimlach sterft op onze lippen als we denken aan die Griekse kindertjes, die bij duizenden zijn weggevoerd, en een handjevol kwam maar terug toen ze al bijna groot waren, — zo iets kan straks met onze kinderen ook gebeuren! Ze zijn nu nog pijlen in onze hand, straks schieten ze ons uit de hand, en misschien worden het dan pijlen in ons hart. Kan iedere moeder voortaan van ieder kind niet zeggen: Ben-oni? kind van mijn smart? Het is altijd al zo geweest, dat de ouders op den duur de kinderen moeten loslaten; dat

KRITISCHE KRABBEL

Afgeluisterd

Enkele dagen geleden zat ik in de trein. Dicht bij me in de buurt hadden zich een paar van onze dominees neergezet. Ze kenden mij niet. En ik maakte me niet aan hen bekend. Al gauw kregen ze het over het onderwerp van de dag: „Utrecht-1959”; „samenspreking” enz. En toen ontwikkelde zich ongeveer het volgende gesprek:

A. Ik ben met een paar collega's tegenwoordig in druk gesprek met een stel synodale predikanten.

B. Hoe gaat dat?

A. 't Is moeilijk. Ze weten er geen snars van af.

B. Man, druk ze met d'r neus op de feiten. A. Maar weet je wat het vervelende is: ik krijg door dat gesprek narigheid onder eigen mensen!

B. Waarom? Vertrouwen ze je niet?

A. Ik weet het niet. — Wat zou jij doen in mijn geval?

B. Doorgaan! Ieder mag praten met wie hij wil. En zeker als de mensen contact met je zoeken. Ik zeg maar: Je moet altijd bereid zijn rekenschap af te leggen van de hoop die in je is. En daarom: praat maar door. Als je tenminste wat goeds zegt!

A. En zou je er ook vóór zijn om b.v. met een synodale kerkeraad te praten?

B. Als ze 't vragen — waarom niet? Man, we hebben zoveel moois en goeds te vertellen!

A. Zie je er dan geen gevaar in?

B. Welnee. — Tenminste als de lui die gaan samenspreken de zaken goed dóór hebben. — En als ze trouw zijn!

Aan die laatste woorden moet ik steeds denken.

Ik geloof dat de tweede dominee gelijk heeft: als je trouw bent is samenspreken niet gevaarlijk, maar zelfs goed. Frater.

begint al als ze de eerste keer het hek open doen en de straat olopen en het tot ons doordringt dat we er niet achteraan kunnen lopen; en later gaan ze weer het hek uit om te trouwen; dat is altijd zo geweest: vanaf 't moment dat ze geboren worden, moeten wij hen telkens een beetje loslaten. Maar tegenwoordig moeten wij hen loslaten in een oerwoud, een gekkenhuis, in wat Johannes noemt „Sodom” en „Egypte”, waar de dode lichamen van Gods getuigen op de straat liggen. Daar zullen onze kinderen hun laatste inleiding houden, die ze dan heus niet uit de boeken hebben overgenomen; daar zullen ze de Kerk treffen in haar jeugd. Wat een wereld zal dat worden voor onze kinderen! Je zou ze eruit willen halen, uit die vergiftigde atmosfeer, waarin ze wellicht zullen opgroeien. Zouden we 't al niet bijna gaan zeggen: Zalig de mensen zonder kinderen, zalig de vroeg gestorven kinderen, die aan de greep van het Beest zijn ontkomen? Christus heeft het geprofeteerd in Zijn laatste preek die nog boven onze hoofden is blijven hangen totdat Hij de draad weer opneemt op de jongste dag. Hij trok de lijn door die bij Abraham was begonnen: U en Uw kinderen; dat is sinds Abraham een vaste woordverbinding geworden; maar hier doven de sterren boven het hoofd van Abraham. „U en Uw kinderen” waarom krijgen die kostelijke woorden zo'n donkere klank? Waarom wordt een wieg een schrikbeeld en wankelt het doopvont boven onze afgrond van angst? Omdat we Jezus de poort uitwerpen en de dood indrijven. Omdat we Hem niet meer verdragen kunnen we straks onze kinderen niet meer verdragen. De moord op Hem is een moord op het leven en de gemeenschap, daarom komen er dagen waarin men het leven en de gemeenschap niet meer kan luchten of zien. Hij die straks zal zeggen: Vrouw zie Uw zoon, Hij zegt nu: vrouwen, gij zult uw zonen niet meer willen zien. Juist omdat Hij de enige is die de band kan leggen tussen vrouw en zoon, kan Hij, als Hij uit het leven wordt weggedaan, alleen nog maar zeggen: Vrouw verlies Uw zoon, zoon verlaat uw moeder. De scheur die de spijker door Zijn hand trok, trekt door tot in de gezinnen van de eindtijd. Omdat de mensen zelf niet willen worden als een kind, willen ze geen kinderen meer hebben.

Maar als Maria een kind wordt bij het kruis, dan mag ze ook weer moeder worden: Vrouw zie Uw zoon. Ze had misschien liever gehoord: Heden zult Gij met Mij in het paradijs zijn". Maar Jezus is niet allereerst gekomen om ons in de hemel te brengen, maar om de hemel in ons te brengen. Zo werd de christelijke samenleving gesticht door een kruiswoord op de plaats, waar het oordeel en de barmhartigheid elkaar ontmoeten. Wat zullen wij dan zeggen: „kinderen zijn een last” of „kinderen zijn een zegen”? Wij zullen met onze kinderen onder het kruis gaan staan. Wat hangt onze kinderen nog boven het hoofd? De Gekruisigde hangt hen boven het hoofd. De zegenende hand van de dominee, die hen doopte, hangt hen boven het hoofd. „Opdat dan dit sacrament bediend moge worden tot onze troost”. Hebben we dan troost nodig, als we pas een baby hebben? Als een dominee op kraambezoek zou zeggen: Mevrouw, ik kom U troosten! — dan zou zo'n moeder lachen: dat heb ik nu niet nodig, ik ben veel te blij met mijn kind. . . . Omdat ze dan nog niet verder kijkt dan de wieg. Maar er komen dagen dat wij verder kijken, en daar is dus al op gerekend. Voor die dagen staat het alvast in lichtende letters boven het doopvont: TOT ONZE TROOST.

Nu weten wij dat het niet waar is wat de wijsbegeerte van vandaag zegt dat de kinderen geworpen worden in dit bestaan en dat hun waarde afhangt van erfelijke factoren, en wij herinneren ons het duitse spreekwoord: Veel kinderen maken veel gebeden, veel gebeden brengen veel zegen. Al weten wij dat niet elk groot gezin naar de wil van God is omdat wij onze eigen verantwoordelijkheid hebben en het gezin moeten aankunnen. En we zeggen: Here Jezus hier zijn mijn kinderen, wilt Gij Uw arm om hen heen slaan en vergeef me dat ik zo vaak vergeet dat één van Uw engelen wie weet hoe dikwijls mijn kind voor het wiel van een auto of voor de grijphand van de duivel heeft weggehaald. Ouders kunnen veel beleven met hun kinderen; als ze groot worden zijn ze soms alleen maar koel beleefd; het is alsof wij ze niet meer herkennen: Zijn dat mijn kinderen? We voelen ons zo vreemd als Jochebed, wanneer ze om het paleis sloop om nog een glimp van Mozes op te vangen. Ons kind kent ons niet, wij staan als vreemdelingen aan de kant van de weg.

Het kan pijn doen als de kinderen overal liever zijn dan thuis. Hoe kan het dat we toch nog zo vrolijk kinderen krijgen? Eigenlijk is elke geboorte een motie van vertrouwen in Jezus; alleen omdat Hij leeft heeft het zin om kinderen te krijgen. We kunnen het ene moment denken: ik wou dat ik ze niet had, en dan weer: wat ben ik blij dat ik ze heb. Maar als God naar ons kijkt, kan Hij ook wel eens denken: het berouwt Mij dat Ik die mensen gemaakt heb, en dan weer: wat houd Ik toch veel van mijn kinderen, Ik ben zalig in het scheppen van mensen.

Zo is de vrouw zalig in het kinderen krijgen. De aanvang van de eeuwige heerlijkheid ligt in de kraamkamer waar een christenvrouw moeder wordt van de nieuwe mensheid, moeder van de bruid van Christus.

Later zal pas blijken, tot wat voor overweldigende zaligheid, zij zich zelf en haar leven heeft mogen opofferen. Het zwakke vat — dat is een erenaam. Een huisvrouw kan niets beginnen zonder vaatwerk, zo kan een man zijn ambt niet tenvolle bedienen zonder zijn vrouw. Het zwakke vat is bruikbaar gebleven.

En als ze geen kinderen krijgt? Dat is een leed dat we niet zomaar even kunnen wegpraten — mag ik er alleen dit van zeggen: Jezus weet er alles van! Paulus had ook geen kinderen, toch schrijft hij telkens weer over „mijn kind”: mijn kind Onesimus dat ik in mijn gevangenschap verwekt heb, mijn zoon Timotheüs. Paulus zegt: mijn kinderen — dat zijn de mensen die ik bij Jezus heb gebracht — zalig zijn de onvruchtbaren, die vruchtbaar worden in de wijngaard van de Heer. Zij mogen de mensen bij de hand nemen, die zij voor Jezus gewonnen hebben en de mensen voor wie zij gebeden hebben: Zie hier ik en de kinderen die Gij mij gegeven hebt! en zij zijn óók zalig in het krijgen van kinderen voor God, zoals Christus zalig was toen Hij de kinderen van anderen omarmde, de handen opgelegd en gezegend heeft.

Dankgebed: Wij danken U, dat de ouders hun kinderen mogen aanzien met een grote dankbaarheid, alsof ze vandaag geboren

waren. Maak de ouders trouw in het houden van de doopbelofte; maak dat zij hun kinderen niet verwennen en daardoor verknoeien, en ook niet verwaarlozen en daarmee tonen ze niet waard te zijn. Hoor het geroep van de meisjes die graag vrouw, en de vrouwen die graag moeder willen worden, en verhoor haar boven bidden. Wij bidden voor de kraamverpleegsters. Wij bidden om de komst van het laatste kind, de jongste van de jongste dag.

God zij gelooft: het Evangelie van Jezus Christus is ook het Evangelie ván en óver en vóór onze kinderen. C. V.

VAN HIER EN GINDS

Prof. Smits uit predikantsrechten ontzet

Prof. dr P. Smits te 's-Gravenhage, sinds 1950 eervol ontheven van zijn ambt als predikant der Nederlandse Hervormde Kerk, met de rechten als van een emeritus predikant, en tot voor kort voorganger der „Vereniging van Vrijzinnige Hervormden”, is door het hervormd kerkelijk opzicht in Zuid-Holland ontzet uit zijn predikantsrechten en ontzet van zijn functie als lid van de Raad voor de Zaken van Kerk en Theologie, zo deelt het persbureau van de hervormde kerk mee.

Aan deze mededeling wordt toegevoegd, dat het hier gaat om een tuchtmaatregel wegens „prof. Smits' onchristelijke belijdenis (en zijn pogen zich aan 't kerkordelijk toezicht te onttrekken), getuige zijn geruchtmakend artikel van Goede Vrijdag 1959 „Waarom stierf Jezus” en zijn reacties op de bezwaren, die tegen zijn artikel, ook door ambtelijke vergaderingen der kerk, waren ingebracht”.

Het besluit tot toepassing van deze bijzondere middelen ter handhaving van de kerkelijke tucht is genomen op vrijdag 13 november jl. door de commissie voor het opzicht uit de provinciale kerkvergadering van Zuid-Holland. Het treedt — als prof. S. zich niet op de generale synode zou beroepen — in werking op de dag waarop de termijn voor hoger beroep is verstreken (11 december).

Inmiddels is gebleken, dat de synode na 13 november jl. prof. Smits niet herbenoemde (bij periodieke aftrëding) in de Raad voor de Zaken van Kerk en Theologie, zonder dat zij van deze tuchtspraak reeds op de hoogte kon zijn. Meer recente publikaties van prof. Smits, o.a. zijn kritiek op „het gebed om regen” zijn bij de behandeling van de zaak betreffende zijn artikel van Goede Vrijdag niet ter tafel geweest.

KORT VERSLAG

van de vergadering van de Deputaten-Curatoren van de Theol. Hogeschool te Kampen in het gebouw dier School op maandag 7 december 1959

- Art. 1. Aanwezig waren alle deputaten-curatoren en alle hoogleraren.
- Art. 2. Na behoorlijke opening der vergadering sprak de President woorden van gelukwens tot Prof. Dr L. Doekes vanwege zijn promotie en tot de sekretaris, Ds D. Vreugdenhil, wegens zijn 25-jarige ambtsdienst als Dienaar des Woords.
- Art. 3. De notulen van de vergadering van 2 oktober 1959 werden vastgesteld.
- Art. 4. Ingekomen stukken:
- Twee ondertrouwberichten, waarop reeds is geantwoord.
 - overlijdensbericht van Ds J. de Waard, waarop reeds geantwoord is;
 - bericht van de P.S. van Zuid-Holland 15 oktober 1959 dat zij als deputaat-curator voor Zuid-Holland aanwees Ds F. de Vries te 's-Gravenhage, en tot secundus-deputaat-curator Ds W. de Graaff te Giessendam. (Zie Acta Generale Synode Bunschoten-Spakenburg, art. 106, sub 6).
 - Verzoek van het studentencorps F.Q.I. om subsidie voor een nieuw uit te geven almanak. Wordt f 300.— toegeestaan.
 - Verzoek van het Studentencorps F.Q.I., de aula te mogen gebruiken voor het doen houden van een rede door een niet tot een Gereformeerde Kerk behorende spreker. Wordt niet toegestaan.
 - Brief van twee lectoren over de tractementen der lectoren. Na bespreking

wordt een antwoord, dat nog met de deputaten-financiëel zal worden besproken, vastgesteld. (Zie kort Verslag 18.6.59, art. 4 en 2.10.59).

Art. 5. Ds J. van Bruggen rapporteert van een door Prof. C. Veenhof en hem met het dames-comité „Bibliotheekfonds” gevoerde bespreking. Deze samenspreking zal nog worden voortgezet.

Art. 6. De deputaten-financiëel komen ter vergadering. Met dezen werden verhandeld:

- De notulen van de vergadering van 2 oktober 1959.
- Het rapport over het accountantsverslag 1958. De rekening van dat jaar sloot met een klein batig saldo.
- De begroting voor het jaar 1960. Deze begroting toont een geraamd tekort van f 10.000.— Dit is wel minder dan het op de begroting voor 1959 begrote tekort, maar blijft klem geven aan 't verzoek dat deputaten financieel en deputaten-curatoren reeds tot de Kerken deden uitgaan, om de inkomsten voor de Theologische Hogeschool welke in 1958 omstreeks f 1.40 per ziel bedroegen, op te voeren tot f 1.50 per ziel.
- De sub 4f bedoelde zaak.

Art. 7. Nadat Ds J. van Bruggen in dankgebed is voorgegaan sluit de president de vergadering.

Namens de deputaten-curatoren,
J. van Bruggen, Assessor.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL KAMPEN

Het blijkt dat verschillende kerken op dit moment nog niet alle voor de Theol. Hogeschool gehouden collecten hebben afgedragen; ook zijn de afrekeningen van de contributies 1959 niet alle teruggezonden.

In verband hiermede verzoeken wij de boekhouders van de kerken deze collecten zo spoedig mogelijk (gespecificeerd) te willen storten op het gironummer van de classicale correspondent.

Willen de plaatselijke correspondenten, die de contributies nog niet afrekenden, dit alsnog **dezer dagen** doen?

Medewerking in dezen wordt op hoge prijs gesteld door de classicale correspondent en

Deputaten Financieel van de
Theol. Hogeschool
Groningen, Brugstraat 32.

KERKNIEUWS

Kerksplitsing. De Geref. Kerk van Groningen besloot in principe tot kerksplitsing over te gaan. Er komen D.V. in Groningen na deze splitsing drie zelfstandige kerken.

Theol. Hogeschool. Geslaagd voor het kandidaatsexamen (cum laude) de Heer J. D. Janse van Breda.

Jubilea. Ds F. Boonstra te Leens herdacht op 9 december, dat hij voor 25 jaar in het ambt werd bevestigd. Ds Boonstra diende de kerken van Kollumerpomp en Leens.

Ook Ds D. Vreugdenhil van Zwolle vierde op 9 dec. zijn zilveren ambtsjubileum. Ds Vreugdenhil diende achtereenvolgens de kerken van Appelscha, Hardenberg en sinds 1942 die van Zwolle. Ds Vreugdenhil bekleedde en bekleedt vele functies. Zo is hij thans vanwege de generale synode van de geref. kerken deputaat voor de radio-uitzendingen van kerkdiensten; secretaris van het college van curatoren van de theologische hogeschool; bestuurslid van het landelijk Verband van evangelisatie-commissies van de Geref. Kerken in Nederland; lid van het algemeen bestuur van de Ned. Chr. Radio Ver.; lid van het hoofdbestuur van het Ned. Bijbel Genootschap; secretaris van het „Convent van Kerken”.

Adressen. Diaconie Gereformeerde Kerk Rotterdam-Charlois: D. J. Klamer, Dirkslandstraat 29 c, Rotterdam-22.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij